

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 336.6:330.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/184-23>**Гончаренко І.В.**

доктор економічних наук, професор кафедри публічного управління
та адміністрування і міжнародної економіки,
Миколаївський національний аграрний університет

Honcharenko Iryna

Mykolayiv National Agrarian University

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОСИСТЕМОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРИМОРСЬКИХ РЕГІОНІВ

Стаття присвячена дослідженню екосистем та екосистемного підходу до забезпечення конкурентоспроможності приморських регіонів. Теоретичне осмислення екосистеми приморського регіону як системи взаємозалежних елементів та підсистем дозволить обґрунтувати практичні напрями використання ресурсів приморського регіону для підвищення конкурентоспроможності. Система екосистемної конкурентоспроможності приморського регіону має складну структуру та потребує системного комплексного підходу. Оскільки від стану прибережної зони приморських регіонів залежить стан екосистеми, який впливає на економічну, соціальну, культурну компоненти управління конкурентоспроможністю приморського регіону, дослідження особливостей забезпечення екосистемної конкурентоспроможності приморських регіонів набуває все дедалі більшої актуальності в умовах післявоєнного відновлення приморських регіонів України.

Ключові слова: екосистемна конкурентоспроможність, конкурентоспроможність приморського регіону, регіон, екосистема, конкурентоспроможність.

FEATURES OF ENSURING THE ECOSYSTEM COMPETITIVENESS OF THE COASTAL REGIONS

The article is devoted to the study of ecosystems and the ecosystem approach to ensuring the competitiveness of coastal regions. The theoretical understanding of the ecosystem of the seaside region as a system of interrelated elements and subsystems will allow to justify the practical direction of using the resources of the seaside region to increase competitiveness. The system of ecosystem competitiveness of the coastal region has a complex structure and requires a comprehensive comprehensive approach. Since the state of the ecosystem, which affects the economic, social, and cultural components of managing the competitiveness of the coastal region, depends on the state of the coastal zone of the coastal regions, the study of the features of ensuring the ecosystem competitiveness of the coastal regions is becoming more and more relevant in the conditions of the post-war reconstruction of the coastal regions of Ukraine. Diverse coastal ecosystems provide varying levels of available ecosystem services to the region. These ecosystem services support direct and indirect consumptive and non-consumptive use, as well as so-called ecological "non-use". Some of the ecosystem services of coastal regions have a market value, meaning they can be bought and sold through a market mechanism, while others, such as cultural assets, may not have a market value. They are all part of different types of economic values provided by humans to coastal ecosystems. However, the status and supply of the aforementioned goods and services depend on maintaining complex relationships between and within the various components of the ecosystem. Thus, human well-being both directly and indirectly depends on the integrity of the ecosystem. Different coastal ecosystems provide different levels of different ecosystem services. These ecosystem services support direct and indirect consumptive and non-consumptive uses. Some have a market value, meaning they can be bought and sold through a market mechanism, while others, such as cultural property, may not have a market value. Assessing the state of development, ecological conditions and trends in coastal regions allows us to find out the extent of the impact of economic growth and pressure on the environment (related to economic activity and population growth) on the state of local ecosystems.

Keywords: ecosystem competitiveness, competitiveness of the coastal region, region, ecosystem, competitiveness.

JEL classification: Q57

Постановка проблеми. Питання підвищення конкурентоспроможності регіонів набувають все більшої актуальності, що пов'язано з формуванням нового курсу політики на державному та регіональному рівнях. Основою цього курсу є надання регіонам фінансової та управлінської самостійності в державній вертикалі влади, врахування специфіки територій (галузевої

та територіальної). Використання регіональних важелів управління в сферах людського капіталу, фінансових потоків, формування культури знань, коригуванні енергетичної політики регіону повинно корелювати з стратегічною метою підвищення конкурентоспроможності регіону. При цьому виокремлення приморських регіонів в окремий об'єкт управління забезпечить

використання потенціалу територій, пов'язаних з їх географічними особливостями, використанням в господарській діяльності позитивних моментів, які надає узбережжя та шельф морів, територіально-просторовою організацією господарського комплексу, жорсткою сезонністю та підвищеним попитом на рекреаційні та туристичні послуги тощо.

Теоретичне осмислення конкурентоспроможності приморських регіонів як системи взаємозалежних елементів та підсистем дозволить обґрунтувати практичні напрями використання ресурсів приморського регіону для її підвищення. В цьому процесі використання екосистемного підходу дозволяє збалансувати інтереси суспільства та держави з можливостями функціонування та відновлення екосистеми. Кінцева мета підвищення конкурентоспроможності приморського регіону – створення умов для підвищення добробуту мешканців, гармонійного розвитку людської особистості за рахунок екосистемного підходу та впливу на екологічні, економічні, соціальні, інфраструктурні складові середовища регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження конкурентоспроможності регіонів присвячено праці вітчизняних вчених Романко О.П. [1], Андрусак Н.О. [2], Бобровської О.Ю. [3], Савостенко Т.О. [3], Польської І.Е. [3] так і закордонних – Фрідман Ю.О. [4], Речко Г.Н. [4], Писарова Ю.О. [4], Камагні Р. [5], Чітеа М.А. [6] та інші. Проте сучасна регіоналістика не дає відповіді не на усі питання управління приморськими регіонами, тому цей напрямок залишається доволі актуальним для розробки нових підходів до управління. Дослідження конкурентоспроможності приморських регіонів залишається актуальними, оскільки економічний потенціал таких територій є особливим, що зумовлено специфічними просторовими умовами та їх використанням конкурентної боротьби за економічні ресурси.

Екосистемний підхід до управління територіями пов'язаний з впровадженням принципів «зеленої економіки». Він передбачає не лише переоснащення виробництв, адаптацію його до ефективної участі в «зеленій» економіці, а й заходи щодо охорони та зменшення негативного впливу економічної діяльності на навколишнє середовище при збалансуванні інтересів учасників процесу (в тому числі природи).

«Зелене» будівництво, постачання енергії від відновлювальних джерел, сільське господарство, рекреація та туризм, видобувні галузі морського господарського комплексу можуть бути провідними в економіці приморського регіону заснованій на екосистемному підході. Доведений вченими негативний вплив інфраструктури на здоров'я та середню тривалість життя громадян, на зменшення швидкості відновлення природних ресурсів, повинні компенсуватись переходом на засади конкурентоспроможності регіону на основі екосистемного підходу.

Метою статті є дослідження особливостей забезпечення екосистемної конкурентоспроможності приморських регіонів.

Виклад основних результатів дослідження. Від стану та рівня розвитку прибережної зони приморських регіонів залежить не тільки їх економічний добробут або стратегії подальшого економічного розвитку, але й рівень діяльності людини її самопочуття, відпочинку та рекреації.

Різноманітні прибережні екосистеми забезпечують різний рівень наявних екосистемних ресурсів регіону. Такі ресурси мають пряме та непряме використання. Багато екосистемних ресурсів приморських регіонів мають ринкову вартість, та реалізуються через ринковий механізм, деякі, наприклад культурні цінності, можуть не мати ринкової вартості. Усі вони є частиною різних типів економічних цінностей прибережних екосистем. Статус та можливості їх залучення для постачання товарів і послуг залежать від підтримки складних відносин між різними компонентами екосистеми та всередині них [7]. Безперечно добробут людини як прямо, так і опосередковано залежить від екосистеми.

Здійснення оцінювання стану розвитку, екологічних умов та тенденцій у приморських регіонах дозволяють з'ясувати ступінь, впливу економічного зростання та тиску на навколишнє середовище (пов'язаного з економічною діяльністю та зростанням населення) на стан місцевих екосистем.

Загальносвітова тенденція розвитку приморських екосистем свідчить, що більшість прибережних районів (в тому числі океанських) відчувають скорочення прибережних ресурсів, навіть у найбільш ізольованих місцях. Загрози для прибережних ресурсів зростають разом із забруднення прибережного середовища [8]. Особливе занепокоєння викликає використання прибережного середовища в якості сфери функціонування туризму та рибальства або сміттєзвалищ, будівництва та розвитку об'єктів інфраструктури.

Багато з наявних негативних факторів поширюються на кілька секторів економіки і вимагають коригування політики на різних рівнях управління [7]. Очевидно, що вирішити наявні проблеми за допомогою лише галузевого підходу не вдається. Системне розуміння взаємозв'язків та взаємозалежності між загрозами та станом середовища вимагає застосування інтегрованого підходу до управління прибережними ресурсами.

Безперервне функціонування прибережних екосистем забезпечує низка соціальних, технологічних, економічних, екологічних та політичних/інституційних сил. Деякі з цих сил узагальнено в таблиці 1. Сили діють на усіх рівнях, з відмінними ступенями впливу, що визначаються характером і динамікою екологічних і соціальних процесів, що лежать в їх основі.

Тобто, екосистемний підхід до управління приморським регіоном передбачає врахування дій всіх факторів на стан екосистеми, що дозволяє врахувати в майбутньому всі види ефектів: економічний, екологічний, соціальний, політичний, технологічний.

Приморські регіони надають багато екосистемних послуг, які підтримують добробут людей. Наприклад, лимани Азовського та Чорного морів є важливими місцями проживання для нересту риб. Екосистеми приморських регіонів також виконують інші функції, такі як зберігання та кругообіг поживних речовин, підтримання біорізноманіття та підтримання водного балансу тощо.

Різні прибережні екосистеми забезпечують різний рівень різних екосистемних послуг. Ці екосистемні послуги підтримують пряме та непряме споживче та неспоживче використання, а також екологічне «невикористання». Деякі з них мають ринкову вартість, тобто їх можна купувати та продавати через ринковий механізм, а інші, наприклад культурні цінності, можуть не мати ринкової вартості. Усі вони є частиною різних

Таблиця 1

Фактори, що впливають на процеси в екосистемах приморських регіонів

Фактор	Вплив фактору
Соціальний/ культурний	– Демографічні тенденції в прилеглих районах – Зміни в соціокультурних порядках, системах цінностей, а також соціального капіталу, тобто зміни в мережах і громадських цінностях
Технологічний	– Зміни в технології рекреаційного та комерційного рибальства, що призводять до підвищення ефективності та уловистості – Зміни в технології відпочинку (наприклад, водні лижі) – Покращений доступ за рахунок покращених під'їзних доріг або більшої кількості позашляхових транспортних засобів
Економічний	– Зміна споживчої вартості, наприклад, розширення рекреаційного сектору, зростання туризму (внутрішнього та міжнародного) – Зниження комерційного збирання через, наприклад, конкуренцію з боку імпорту – Зміни цін на сировину – Зміни невикористаних цінностей, тобто значень існування та опціонів – Обмеження ресурсів, включаючи наявний досвід
Екологічний	– Зміна клімату – Екстремальні кліматичні явища (наприклад, шторми та повені) – Антропогенні фактори довкілля, такі як забруднення з точкового джерела та неточкового джерела забруднення у верхніх водозборах
Політичний/ інституційний	– Зміни в національній політиці управління рибальством і морського біорізноманіття – Зміна соціальних та економічних цілей агенцій та уряду (наприклад, екологічно стійкий розвиток) – Несподівані юридичні зміни – Реструктуризація управлінських установ

Джерело: на основі [9]

типів економічних цінностей, наданих людьми прибережних екосистем.

Домінаті Є., Паттерсон М., Маккей А. визначають екосистемні послуги як корисні потоки, що виникають завдяки запасам природного капіталу і задовольняють людські потреби [10].

Деякі автори проводять різницю між функціями та послугами, деякі – ні. На думку Лисняк А., Буйновски Р., Вілчек Дж. [11], визначальним є скоріше характер послуги/функції – чи є вона перехідною або кінцевою. Метою визначення цих функцій є підкреслення їх важливості для суспільства і необхідності захисту природних ресурсів.

Висновки. Використання системи управління конкурентоспроможністю приморського регіону на основі

екосистемного підходу передбачає розуміння динаміки та взаємодії між ресурсами/середовищем, ринками та суспільством у визначенні та розробці управлінських реакцій. Цей підхід наголошує на просторовій та екологічній зв'язності території та показує, як діяльність в одній зоні може вплинути на стан ресурсів та навколишнього середовища в інших місцях, наприклад, як діяльність у верхній частині течії може впливати на середовище, що знаходиться нижче за течією, включаючи прибережні екосистеми. Структура екосистемного підходу до конкурентоспроможності приморських регіонів також враховує ринкові сили, а також переваги, пов'язані з багатьма екологічними товарами та послугами, для яких не існує ринкової вартості.

Список використаних джерел:

1. Романко О.П. Поняття конкурентоспроможності регіону та його ознаки. *Ефективна економіка*. 2015. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_3_15
2. Андрусак Н.О. Інституційні елементи конкурентоспроможності регіонів. *Ефективна економіка*. 2019. № 8. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2019/47.pdf
3. Бобровська О.Ю., Савостенко Т.О., Польська І.Е. та ін. Забезпечення конкурентоспроможності регіонів у контексті активізації економічного розвитку / за заг. ред. О.Ю. Бобровської. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2013. 48 с.
4. Фридман Ю.А., Речко Г.Н., Писаров Ю.А. Алгоритм оцінки конкурентоспроможності регіона. *Вестник НГУ. Серія : Соціально-економічні науки*. 2014. Том 14. Випуск 4. С. 111–124.
5. Camagni R. On the Concept of Territorial Competitiveness: Sound or Misleading? *Urban Studies*. 2002. № 39. P. 2395–2411.
6. Chitea M.A. Evaluation of territorial competitiveness. Case study: South-East region and Tulcea country. *Scientific Papers. Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. 2016. Vol. 16. Issue 1.
7. Ram-Bidesi V., Lal P. N., Conner N. Economics of Coastal Zone Management in the Pacific. Gland, Switzerland : IUCN and Suva, Fiji, 2011. 106 p.
8. World Bank. Voices From The Village – A Comparative Study Of Coastal Resource Management In The Pacific Islands. Washington, DC : The World Bank, 1999.
9. Conner N. A Socio-economic Assessment of Coastal Environment and Resource Management Approaches in the Pacific. Paper presented at the Pacific Resource and Environmental Economics Workshop, 28-29 September 2009. IUCN, Ocean Office, Suva.
10. Dominati E., Patterson M., Mackay A.A. Framework for classifying and quantifying the natural capital and ecosystem services of soil. *Ecological Economics*. 2010. № 69. P. 1858–1868.
11. Lisnyak A., Bujnovsky R., Vilcek J. The evaluation of freshwater and agricultural land ecosystem services and its utilization. *Людина та довкілля. Проблеми неоекології*. 2014. № 3–4. С. 68–74.

References:

1. Romanko, O.P. (2015) Understanding the competitiveness of the region and its signs [Ponyattya konkurentospromozhnosti regionu ta yogo oznaki]. *Efficient economy* [Efektivna ekonomika], no. 3. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_3_15
2. Andrusyak, N.O. (2019) Institutional elements of competitiveness of regions. [Institutslyni elementi konkurentospromozhnosti regioniv]. *Efficient economy* [Efektivna ekonomika], no. 8. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2019/47.pdf
3. Bobrovska, O.Yu., Savostenko, T.O., Polish, I.E. (2013) Ensuring the competitiveness of regions in the context of economic development activation [Zabezpechennya konkurentospromozhnosti regioniv u konteksti aktivizatsiyi ekonomichnogo rozvitku]. Dnipropetrovsk: DRIDU NADU, 48 p.
4. Fridman Yu.A., Rechko G.N., Pizarov Yu.A. (2014) Algorithm for assessing the competitiveness of the region [Algoritm otsenki konkurentosprobnosti regionala]. *Bulletin of NGU. Series: Social and economic sciences* [Vestnik NGU. Seriya: Sotsialno-ekonomicheskie nauki], tom 14, vol. 4, pp. 111–124.
5. Camagni, R. (2002) On the Concept of Territorial Competitiveness: Sound or Misleading? *Urban Studies*, no. 39, pp. 2395–2411.
6. Chitea, M.A. (2016) Evaluation of territorial competitiveness. Case study: South-East region and Tulcea country. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, vol. 16, issue 1.
7. Ram-Bidesi, V., Lal, P.N. and Conner, N. (2011) *Economics of Coastal Zone Management in the Pacific*. Gland, Switzerland: IUCN and Suva, Fiji, 106 p.
8. World Bank (1999) *Voices From The Village – A Comparative Study Of Coastal Resource Management In The Pacific Islands*. Washington, DC: The World Bank.
9. Conner, N. (2009) *A Socio-economic Assessment of Coastal Environment and Resource Management Approaches in the Pacific*. Paper presented at the Pacific Resource and Environmental Economics Workshop, 28-29 September 2009. IUCN, Ocean Office, Suva.
10. Dominati E., Patterson M., Mackay A.A. (2010) Framework for classifying and quantifying the natural capital and ecosystem services of soil. *Ecological Economics*, vol. 69, pp. 1858–1868.
11. Lisnyak A., Bujnovsky R., Vilcek J. (2014) The evaluation of freshwater and agricultural land ecosystem services and its utilization. *Liudyna ta dovkillia. Problemy neoeekologii*, no. 3–4.